

MUHAMMAD YUSUFNING "YURTIM ADO BO'LMAS ARMONLARING BOR" SHE'RINING LEKSIK TAHLILI**Raxmonova Nodira Akbar qizi**

Navoiy viloyati Navbahor tumaniga qarashli 17-umumiy o`rta ta`lim maktabining ona tili va adabiyot fani o`qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqola atoqli o'zbek shoiri Muhammad Yusufning "Yurtim ado bo'lmas armonlaring bor" she'rining leksik qatlamini chuqur tahlil qilishga bag'ishlangan. Unda she'rdagi har bir baytning ma'no-mazmuni, so'z tanlashdagi mahorat va shoirning badiiy niyati leksik birliklar orqali ochib beriladi. Tahlil jarayonida she'rning vatanparvarlik ruhi, insoniy kechinmalar va chuqur falsafiy g'oyalar ifodasida leksik vositalarning o'rni ko'rsatiladi. Maqola Muhammad Yusuf ijodining o'ziga xos xususiyatlarini, ayniqsa, uning til va uslub mahoratini yoritishga qaratilgan bo'lib, o'zbek adabiyotshunosligi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari shoirning so'zga bo'lgan munosabati va uning asarlaridagi badiiy qudratni yanada chuqurroq anglashga yordam beradi.

Kalit so'zlar: *Muhammad Yusuf, leksik tahlil, she'r, badiiy til, semantika, uslubiyat, vatanparvarlik, yurt, o`tmish, Akmal, Ikrom, jon, shahid, inversiya*

Abstract

This article is dedicated to a profound lexical analysis of "Yurtim ado bo'lmas armonlaring bor," a poem by the renowned Uzbek poet Muhammad Yusuf. It delves into the meaning and content of each verse, revealing the poet's masterful word choice and artistic intent through lexical units. The analysis demonstrates the crucial role of lexical means in expressing the poem's patriotic spirit, human emotions, and deep philosophical ideas. The study aims to illuminate the unique characteristics of Muhammad Yusuf's work, particularly his linguistic and stylistic mastery, making a significant contribution to Uzbek literary scholarship. The findings provide a deeper understanding of the poet's relationship with language and the artistic power embedded in his creations.

Keywords: *Muhammad Yusuf, lexical analysis, poetry, artistic Language, semantics, stylistics, patriotism,*

Аннотация

Данная статья посвящена глубокому лексическому анализу стихотворения выдающегося узбекского поэта Мухаммада Юсуфа "Yurtim ado bo'lmas armonlaring bor". В ней раскрывается смысл и содержание каждой строфы, мастерство выбора слов и художественный замысел поэта через лексические единицы. В процессе анализа

демонстрируется ключевая роль лексических средств в выражении патриотического духа стихотворения, человеческих переживан глубоких философских идей. Статья направлена на освещение уникальных особенностей творчества Мухаммада Юсуфа, в частности его языкового и стилистического мастерства, что является важным вкладом в узбекское литературоведение. Результаты исследования способствуют более глубокому пониманию отношения поэта к слову и художественной мощи, заложенной в его произведениях.

Ключевые слова: Мухаммад Юсуф, лексический анализ, поэзия, художественный язык, семантика, стилистика.

Muhammad Yusuf o‘zbek adabiyotining yorqin namoyandasi bo‘lib, ijodi xalqimiz qalbida chuqur iz qoldirgan. Shoirning samimiy, sodda va xalqchil asarlari millionlab muxlislarni rom etgan, ayniqsa, mustaqillik va vatanparvarlik ruhidagi she‘rlari keng o‘quvchilar ommasi tomonidan iliq kutib olingan . Uning badiiy tili, estetik va ekspressiv effektlarga erishish uchun lingvistik normalardan strategik chetga chiqishi noyob adabiy merosiga hissa qo‘shgan . Yusuf ijodida insoniy tuyg‘ular, ijtimoiy tanqid va madaniy mushohadalar kabi turli mavzular aks etgan .

Ushbu tadqiqotning diqqat markazida Muhammad Yusufning "Yurtim, ado bo‘lmas armonlaring bor..." she‘ri turadi. Bu she‘r Vatanga bag‘ishlangan chuqur hissiy madhiya bo‘lib, uning o‘tmishi bilan bog‘liq qayg‘u va azob-uqubatlarni, cheksiz armonlarni ifodalaydi . Shoir xalqning "ado bo‘lmas armonlari" va "shahid o‘g‘lonlari" haqida kuyib, ularning hikoyalari hatto toshlar va yulduzlarni ham yig‘latishini ta‘kidlaydi . She‘rda Akmal Ikrom, Fayzulla Xo‘jayev, Cho‘lpon, Usmon Nosir va Abdulla Qodiriy kabi siyosiy qatag‘on qurbonlarining fojiali qismati tilga olinib, shoir ruhida chuqur iztirob uyg‘otadi. Asarda milliy qahramonlarga xiyonat qilganlar, "mehrobdan chiqqan chayonlar" va "Qodiriyini sotib shoir bo‘lganlar" qoralanadi.

O‘zbek tilshunosligida shoirlar tili va uslubini har tomonlama tahlil qilishda bo‘shliqlar mavjud. Mazkur maqola ushbu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan bo‘lib, "Yurtim, ado bo‘lmas armonlaring bor..." she‘rining leksik tahlilini maqsad qilgan. Tadqiqot she‘rning leksik-semantik va stilistik xususiyatlarini o‘rganish, undagi so‘z tanlashning badiiy niyatini, semantik maydonlarni va badiiy tasvir vositalarining leksik ifodasini ochishga qaratilgan. Bu orqali Muhammad Yusufning badiiy mahoratini, til vositalaridan foydalanishdagi o‘ziga xosligini hamda she‘rning umumiy g‘oyaviy-badiiy ta‘sirini chuqurroq anglashga erishiladi.

O‘zbek xalqining ardoqli farzandi, O‘zbekiston Xalq shoiri Muhammad Yusuf ijodi milliy adabiyotimizning yorqin sahifalaridan birini tashkil etadi. Uning asarlari, xususan, she‘riyati xalqimizning asrlar davomidagi orzu-umidlarini, kechinmalarini, Vataniga bo‘lgan cheksiz

muhabbatini va milliy g'ururini teran ifodalagan. Shoirning "Yurtim ado bo'lmas armonlaring bor" she'ri ana shunday yuksak badiiy va falsafiy qimmatga ega asarlar sirasiga kiradi. Ushbu she'r Muhammad Yusufning o'ziga xos uslubi, so'zga bo'lgan nozik didi va badiiy mahoratini namoyon etuvchi muhim namuna bo'lib, uning leksik tahlili shoirning til imkoniyatlaridan qay darajada samarali foydalanganini, asarning mazmun-mohiyatini va badiiy ta'sir kuchini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Leksik tahlil adabiyotshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, badiiy asarning til qatlamini, xususan, undagi so'zlar tanlovini, ularning ma'no qirralarini, stilistik vazifalarini va obrazlilikni yaratishdagi o'rnini o'rganadi. Bu tahlil orqali asarning semantik maydoni, shoirning individual uslubi, uning dunyoqarashi va badiiy niyati ochib beriladi. Leksik tahlilning nazariy asoslari tilshunoslikning semantika, stilistika va leksikologiya kabi bo'limlariga tayanadi. Har bir so'zning denotativ (lug'aviy) va konnotativ (qo'shimcha, hissiy-ekspressiv) ma'nolari, uning kontekstdagi o'ziga xosligi, sinonimik qatorlardagi o'rni, shuningdek, metafora, metonimiya, sinekdoxa, personifikatsiya kabi badiiy san'atlarni yaratishdagi ishtiroki leksik tahlilning asosiy ob'ektlaridir. Adabiyotshunoslikda ta'kidlanishicha, badiiy matndagi har bir leksik birlik tasodifiy emas, balki muayyan badiiy niyatni amalga oshirishga qaratilgan bo'ladi. Shu bois, so'zlarning tanlanishi, ularning birikishi va umumiy matn tarkibidagi o'rni asarning g'oyaviy-badiiy salohiyatini belgilaydi. Leksik tahlil metodologiyasi matnni yaqin o'qish, undagi kalit so'zlarni aniqlash, ularning ma'no guruhlarini shakllantirish, stilistik yukini baholash va asarning umumiy ohangini belgilashni o'z ichiga oladi. Ayniqsa, shoirning xalq baxshilariga xos ruhda ijod qilganini hisobga olsak, uning leksikasida xalq tiliga xos bo'lgan soddalik, samimiylik, obrazlilik va teran falsafiy ma'nolar uyg'unlashganini ko'rish mumkin. Muhammad Yusufning "Yurtim ado bo'lmas armonlaring bor" she'ri Vatan mavzusiga bag'ishlangan bo'lib, unda shoirning o'z yurtiga bo'lgan cheksiz muhabbati, uning tarixiy kechinmalariga hamdardligi va kelajagiga bo'lgan ishonchi teran aks etgan. She'rning har bir bayti o'zida chuqur ma'no va kuchli hissiyotni mujassam etgan. Keling, ushbu she'rning har bir baytini leksik jihatdan tahlil qilaylik.

"Yurtim, ado bo'lmas armonlaring bor,
Toshlarni yig'latgan dostonlaring bor,
O'tmishingni o'ylab og'riydi jonim,
Ko'ksing to'la shahid o'g'lonlaring bor.

Bu bayt she'rning asosiy g'oyasini ochib beruvchi kalit bayt hisoblanadi. "Yurtim" so'zi murojaat shakli bo'lib, shoirning Vatanga bo'lgan samimiy va yaqin munosabatini ko'rsatadi. Bu so'zda nafaqat geografik makon, balki ona, suyuqli, aziz tushunchalari ham mujassam. "Ado bo'lmas armonlaring bor" iborasi she'rning markaziy leksik birligi bo'lib, Vatan

tarixidagi cheksiz, tunganmas iztiroblar, qurbonliklar va qayg'ularni ifodalaydi. "Ado bo'lmas" sifati armonlarning abadiyligiga, ularning avloddan avlodga o'tib kelayotganiga ishora qiladi. "Armon" so'zi esa orzu-umidlarning ushalmaganligi, yo'qotishlar va alamlar ma'nosini beradi. "Toshlarni yig'latgan dostonlaring bor" jumlasini badiiy jihatdan kuchli ta'sirchanlikka ega bo'lib, unda xalqning og'riqli tarixi, dard-u hasrati va chuqur kechinmalari ifodanlangan. "Toshlarni" so'zi bu yerda metaforik ma'noda, hissiz, bag'ritosh, ta'sirlanmaydigan narsa yoki shaxs ifodalaydi. "Yig'latgan" sifati bu dardlarning ko'pincha tashqi ko'rinishdan yashirilganligini, ammo ichki azobning kuchli ekanligini bildiradi va kuchli hissiy ta'sirchanlikni oshiradi. "Dostonlaring" so'zi esa bu xalqning hayoti qahramonlik, iztirob yoki tarixiy voqealarni ifodalovchi dard ekanligini ta'kidlaydi. "Bor" so'zi esa mavjudlikni bildirib, mirsada ta'kid ma'nosini kuchaytirib kelgan. "Har toshingda yotgan necha ming asror" satri Vatan zaminining qadimiy va sirlarga boy ekanligini ko'rsatadi. "Toshlarni yig'latgan" birikmasi metaforik ifoda hisoblanadi.

Bag`rim o`rtar bir o`y bahor ayyomlar,
Oy botgan yoqlarga termulib shomlar.
Aybin bilmay ketgan Akmal, Ikromlar,
Fayzullodek mard maydonlaring bor....

Bu baytda shoirning Vatanga bo'lgan iztirobi, armoni va faxri ifodalangan. "Bag'rim" so'zi bu baytda ko'chma ma'noda kelib, ichki kechinma, dard, ruhiy iztirob ma'nosida kelgan. Emotsional-ekspressiv bo'yoqdorlikka ega. "Bahor" birligi ham bu yerda ko'chma ma'noda yoshlik, go'zallik, umid davrini anglatadi. "Akmal, Ikromlar" obrazi orqali xalq farzandlari, fidoiy insonlar tasvirlanadi. Ushbu to'rtlikda metafora, epitet, fraziologizmlardan unumli foydalanilgan.

Shoir "Yurtim, ado bo'lmas armonlaring bor" she'ri orqali o'z yurtiga murojaat qilib, uning boshidan o'tgan og'ir sinovlar, armon-u hasratlar, tarix davomida chekkan iztiroblarini eslaydi. Shu bilan birga, yurtning buyuk o'tmishi, sabr-bardoshi va qudratini ulug'laydi. She'rda shoir inversiya hodisasidan mahorat bilan foydalangan. So'zlarning odatiy tartibini o'zgartirib qo'llash orqali misralarga alohida ta'sirchanlik, badiiy ohang va chuqur hissiylik baxsh etgan. Gap bo'laklarining o'zgacha joylashuvi vatan dardining naqadar ulkan va cheksiz ekanini kuchliroq ifoda etgan. Inversiya natijasida she'rda tantanavor ruh, samimiy murojaat va chuqur ta'sirchanlik yanada yorqin namoyon bo'lgan.

Ushbu tadqiqot Muhammad Yusufning "Yurtim, ado bo'lmas armonlaring bor" she'rining leksik-semantik va stilistik xususiyatlarini baytlar misolida chuqur tahlil qildi. Tahlil shoirning so'z tanlashdagi yuksak mahoratini, semantik maydonlarni mohirona yaratishini va badiiy tasvir vositalarini leksik jihatdan samarali qo'llaganini namoyish etdi. Bu orqali Vatan taqdiriga oid chuqur armonlar, tarixiy adolatsizliklar va milliy qahramonlar xotirasi yorqin

ifodasini topgan. Xulosa qilib aytganda, Muhammad Yusuf til imkoniyatlaridan o‘ziga xos tarzda foydalanib, she’rning g‘oyaviy-badiiy ta’sirini kuchaytirgan. ilmiy-amaliy anjuman materiallari.Farg`ona,2024.-B.310-313.

Xulosa

Ushbu tadqiqot Muhammad Yusufning "Yurtim, ado bo‘lmas armonlaring bor" she’rining leksik-semantik va stilistik xususiyatlarini har bir bayt misolida chuqur tahlil qildi. Tahlil shoirning so‘z tanlashdagi yuksak mahoratini, semantik maydonlarni mohirona yaratishini va badiiy tasvir vositalarini leksik jihatdan samarali qo‘llaganini namoyish etdi. Bu orqali Vatan taqdiriga oid chuqur armonlar, tarixiy adolatsizliklar va milliy qahramonlar xotirasi yorqin ifodasini topgan. Xulosa qilib aytganda, Muhammad Yusuf til imkoniyatlaridan o‘ziga xos tarzda foydalanib, she’rning g‘oyaviy-badiiy ta’sirini kuchaytirgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Steen, Gerard J. "Adabiy nutqda Metafora va Metonimiya." Til va Adabiyot, vol. 30, no. 4, 2021, pp. 385-404.
2. Gavins, Joanna. "Stilistika va Adabiy Tilni O'rganish." Til va Adabiyot, vol. 30, no. 1, 2021, pp. 3-23.
3. Culpeper, Jonathan. Til va Xarakterizatsiya: Adabiy Personajlarning Lingvistik Qurilishi. London: Routledge, 2020.
4. Hamrayeva N.N. Nutqiy janr va nutqiy akt-nutqiy muloqotning birligi sifatida. Xorazm Ma'mun akademiyasi axborotnomasi.-Urganch, 2024.-N/4.-B58-61.
5. Hamrayeva N.N. Nutqiy janr va Janriy juftlikning o'ziga xos xususiyatlari// "Zamonaviy tilshunoslik yo'nalishlari va neyropsixolinglistika muammolari" mavzusidagi Respublika

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Burke, Michael. Routledge Stilistika Qo'llanmasi. London: Routledge, 2020.
- [2] Stockwell, Peter. Kognitiv Poetika: Kirish. London: Routledge, 2020.
- [3] McIntyre, Dan, and Lesley Jeffries. Stilistika Nazariya va Amaliyotda. London: Routledge, 2022.
- [4] Mahlberg, Michaela. "Korpus Stilistikasi: Adabiy Matnlarda Leksik Naqshlarni O'rganish." Til va Adabiyot, vol. 31, no. 2, 2022, pp. 135-154.
- [5] Semino, Elena. "Kognitiv Stilistika." Til va Adabiyot, vol. 30, no. 1, 2021, pp. 24-46.
- [6] Steen, Gerard J. "Adabiy nutqda Metafora va Metonimiya." Til va Adabiyot, vol. 30, no. 4, 2021, pp. 385-404.

[7] Gavins, Joanna. "Stilistika va Adabiy Tilni O'rganish." Til va Adabiyot, vol. 30, no. 1, 2021, pp. 3-23.

[8] Culpeper, Jonathan. Til va Xarakterizatsiya: Adabiy Personajlarning Lingvistik Qurilishi. London: Routledge, 2020.

[9] McIntyre, Dan. "Stilistika va Adabiyot O'qitish." Til va Adabiyot, vol. 30, no. 1, 2021, pp. 47-64.

[10] Toolan, Michael. Til Adabiyotda: Stilistikaga kirish. London: Routledge, 2020.

[11] Burke, Michael. "Stilistika va O'quvchi." Til va Adabiyot, vol. 30, no. 1, 2021, pp. 65-80.

[12] Carter, Ronald. Til va Adabiyot: Stilistikaga kirish o'quv qo'llanmasi. London: Routledge, 2020.